

Б. Сердәлі

*Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті,
Түркістан, Қазақстан***Корреспонденция үшін автор: aksari@mail.ru*

Мобилография – медиадағы жаңа құбылыс

Аңдатпа. Бүгінгі медиа тек ақпарат таратып қана қоймай, сонымен қатар ауди-о-визуальды туындыларымызды қолымыздағы кішкентай мобильді құрылғыларымыз арқылы көріп, тыңдап, оқып сезінуге болатын тосын жаңалықтарды туғызуда. Мұндай үрдіс әдетте медиа саласындағы заманауи ізденістермен қабаттаса жүреді. Сондықтан мобильді журналистика тек шетелде ғана емес, Қазақстанда да кең етек алуда. Әсіресе, жаңа медиа мүмкіндіктеріне құмар жас журналистер мен болашақта медиа саласында қызмет етуге талпынған білімгерлер бұған айрықша ден қоюда. Олар бұрынғыдай үлкен портативті компьютерлердің, мониторлардың алдында ұзақ отырмай-ақ, қолдарындағы кішкентай мобильді құрылғылары арқылы түсірілім, дыбыстау, монтаж жұмыстарын жол-жөнекей атқарып, сапалы медиаөнім жасауға болатынын дәлелдеуде. Мақаламызда сөз еткелі отырған мобилография сондай құбылыстардың бірі. Мұны образды түрде электронды журналистикадағы жаңа бір бағыт десек те болар. Алдымен бұл фотоөнер жанры түрінде пайда болды да, аз уақыттың ішінде миллиондаған фотоәуесқойлар арасында танымалдылыққа ие болды. Ал фотография мамандары арасында имидж жасайтын скептикалық хайпқа ұласты. Мақалада мобилографияның арнайы құрылғылардың (мысалы, қашықтықтан басқарылатын бейнероботтардың, жылжымалы телестудиялардың) көмегімен өзінің орналасқан жері немесе физикалық орналасуынан басқа жерде де кеңінен қолдануға мүмкіндік беретін технологиялар жиынтығы да қарастырылған. Қазір осы үрдісте телевизиядағы, радиодағы, галамтордағы түсірілімдері де жасала бастады. **Түйін сөздер:** мобилография, жаңа медиа, мобильді қондырғы, мобилограф, фотосурет, фотожурналистика, android, жарық.

DOI: <https://doi.org/10.32523/2616-7174-2023-142-1-23-29>

Кіріспе

Зерттеуімізді ресми анықтамадан бастайық. Мобилография – бұл кәсіби фотоаппараттың не камераның көмегіне жүгінбей-ақ, сандық камерасы бар кез келген электронды құрылғыларды қолдану арқылы сапалы бейне жасайтын фотосурет және бейнежазба түрі. «Мобилография» терминінің авторы – ресейлік суретші Дмитрий Резван. Мұны Қазақстанға алып келген – кәсіпқой мобилограф Қыран Талапбек. Бұл салада бүгінде елімізге белгілі мобилограф, Mob Army компаниясының негізін қалаушы әрі директоры Асхат Шыңәлі тәп-тәуір жетістікке жетіп жүр. Мәселен, мобилограф Нұртай Төреахмет креативті роликтер түсіріп, осы салада өз бизнесін қалыптастырып, тәп-тәуір жетістіктерге жетіп жүр. «Кейбір адамдар менің мамандығымды білгенде таң қалады. Негізі мен сантехникпін, – деп ағынан жарылады Н.Төреахмет. – Мектепті бітіріп, кол-

ледже түскенде бейнетүсірілімге, монтажға қызыға бастадым. Сөйтіп, тойларды түсіріп, қосымша табыс таптым. Арнайы құрал-жабдықтарым болмағандықтан, студияларда жалданып жұмыс істедім. Қазір мобилографияға барыншы ден қойған сияқтымын. Адам бойындағы үстемдік ететін кез келген қабілетті дамыту керек сияқты» [1]. Нұртай Төреахмет өз тренингтерінде кәсіпқойдың стилі мен жаттығу бейнетүсірілімінің арасында үлкен айырмашылықтың бар екенін, күніне 1-2 бейне ғана түсіруге болатынын айтып жүр. Ол әдетте бизнесін енді бастап жатқан немесе өз беделін көтергісі келетін адамдарға бейнероликтер түсіреді. «Шығармашылық бейне түсіру үшін алдымен шабыт, сосын жоспар керек. Ал бұдан кейін идея, ондағы кейіпкер кім немесе кім не түсіреді деген сұрақтарға жауап табу маңызды. Сценарийде ролик қандай өлшемде, қанша минуттық, қандай кадр, анимация керек, барлығын жазған дұрыс».

Мобильді бейне түсіру кезінде мобильді фо-

тограф, продюсер, режиссер және стилист керек. 10 секунд ішінде 12-13 кадр алып, оны динамикалық жылдамдықпен түсіріп алсаңыз, талап үдесінен шыққаныңыз. Мобилограф Қыран Талапбек мобилографияның қазақстандық нұсқасы қалай дамып жатқандығын айта келіп, базалық дағдыларды дамытудың әдіс-тәсілдерінің бірі ретінде жедел әрекет жасай білу маңыздылығын атап өтті. Осы саладағы жаңа дағдыларды аудиторияға тиімді жеткізудің «фрейминг теориясы» [2] әдісін ұсынады.

Тарихқа үңілсек, 2004 жылы Дүниежүзілік мобилографтар қоғамы құрылды да, ол «әлем мобилограммасын құру және мобилографияны әлемге тарату» міндетін негіздеді. Мобилографияны – фотографиялық өнердің саласы деуіміз содан. «2004 жылы суретші фотограф Дмитрий Резван «Дүниежүзілік мобилографтар қоғамын» құрды. Мобилография терминін сол жиында өзі ұсынды. Көп ұзамай, 2010 жылы екі американдық – Майк Кригер мен Кевин Систром Instagram-да фотосуреттермен бөлісуге арналған ғаламдық мобильді қосымшаны іске қосты. Ал екі айдан кейін оның қолданушылары миллионға жетті» [3].

Дегенмен, мобилограмма медиа құралы ретінде бастапқыда кәсіби фотографтарға ғана бағытталмады, әртүрлі құрылғыларда әрқалай қолданылды. Әуелде суреттер ұялы телефондардың, смартфондардың, навигациялық құрылғылар мен камералармен жабдықталған басқа да ұқсас құралдардың, экзотикалық гаджеттердің көмегімен түсірілді. Бұл осы жанрдың өтімді және қаралымды сипатына бейресми сипат берді. Әсіресе, жастар үшін әуесқой ермекке айналды.

Бірақ бұл жаңа өнер түрінің медиада кеңінен тарауына теле-радиожурналистика саласын індетіп зерттеп жүрген бірқатар теоретик ғалымдар іштей қарсы болды. «Сапалы түсірілім үшін әлсіз құралдарды қолдану – бұл визуальды журналистиканың аяғына тұсау болуы мүмкін» деген пікірлер айтты. Шынында да: «бейне түсірілім неғұрлым нашар болса, ол соғұрлым жақсы» деген бейресми түсінік әлсіз ғана әлеуметтік наразылықтың ұшқынын жөргегінде тұншықтырып тастады. Керісінше, жеңілтек қызық қуған әртүрлі экстремалдар үшін бұл әлеуметтік желілерде көрілім жинаудың нағыз оңтайлы тәсілі болып шықты. «Кәсіби суретке түсіруге арналмаған құрылғыда түсірілген фотосуреттер арқылы жеке тұлғаны бейнелеудің жаңа түрі болып табылатын мобилография құбылысы пайда болды», [4] – деп жазды Ресей ғалымдары Т.С. Паниотова мен М.В. Митрохина медиа үшін тосын жаңа сала пайда болысымен-ақ.

Құны жүздеген, тіпті мыңдаған доллар тұра-

тын қымбат смартфондарды шебер меңгерген «әуесқойларға» фотокамера ұстаған «кәсіпқойлар» менсінбей қарап жүргенде, олар қызықты контенттер жасау арқылы мобилографиядан «бас айналатын» аудитория жинап алды. Ең қызығы, «кәсіпқойлар» мен «әуесқойлардың» мобилография маңайындағы қазіргі дау фотосуреттің пайда болуының басында туындаған жағдайды қайталап отыр.

Бір жағынан мобилографтардікі уәж: классикалық фототүсіруде әсер алуға мүмкіндік беретін оңтайлы әдістер аз, ал ұялы телефондармен неше түрлі фокустар, эффектер, қызықты трюктар жасауға болады. Фотомонтаж арқылы ұзақ өңделген көптеген «шедеврлермен» салыстырғанда олардың жұмыстары көңілге жақын түрлі-түсті ертегілерге ұқсайды.

Әзірге, мобилографияның жанрлық сипаттары толықтай ашылып, нақты әдіс-тәсілдері айқындалмай отыр. Тек интернетте көрініс тауып жатқан бірді-екілі жазбалар болмаса, мына туынды мобилографияның мына тармағы, мына саласы дегендей жоғарыдағы сөзімізге дәлел таппайсыз. Оның үстіне фото және бейне мобилографиясының ара-жігі ажыратылмаған. Жалпы, осы жанрдың қыр-сырын меңгергенде неге басымдық беріп, нені басшылыққа алуымыз керек? Фотожурналист кім? Мобилограф кім? Міне, біз өз мақаламызда осы сауалдарға жауап іздейміз.

Материалдар мен әдістер. Зерттеу барысында тарихи салыстырмалы, логикалық, ғылыми әдістер пайдаланылып, ғаламтордағы қазақ тілді контенттерде жарияланып жатқан жазбалардағы мобилография және оның жаңа медиадағы маңызы, жанрлық зерттеудегі заманауи әдіс-тәсілдер, бақылау, болжау тәжірибесі қолданылды. Мобилография феноменін зерттеп жүрген Семён Файбисович, Франциско Инфантэ, Владислав Мамышев-Монро, Андрей Бартнев, Сергей Шутов, Владимир Дубосарский, Игорь Макаревич секілді шетелдік ғалымдардың еңбектері дереккөз ретінде ұсынылып, ғылыми тұрғыдан талдап-таразыланды. Пікір алуандылығына кепілдік беретін әлеуметтік желідегі блогерлердің жазбалары сараланып, жан-жақты зерделенді.

Нәтижелер мен талқылау. Қазір мобилография жанрының қазақ журналистикасындағы өз бастаушылары пайда болды. Бұл кезінде әлеуметтік желілерде Ресейде жастары арасында қызығушылық туғызған «ломография» деп аталатын хобби толқынын еске салады. 1993 жылы бұл термин алғаш ел аузында пайда болған кезде, «Ломо» аббревиатурасы «Ленинград оптикалық-механи-

калық бірлестігі» деген тіркесті ғана білдірді. Мұның шығу тарихы былай: осы кәсіпорынның басқа өнімдерінің ішінде өзіндік құны арзан «Lomo» фотокамерасы фотоәуесқойлар арасында «хит» болды, ол Қазақстан валютасымен бағамдағанда небәрі 4 676 теңге ғана тұратын. Өнер академиясының екі студенті Прага көшелерімен жүріп келе жатып, дәл осы камерамен табиғи түсірілімдер жасайды. Бұл қысқа сюжеттер көрілімі толассыз көбейіп, бірден танымалдыққа ие болады. Осылайша «лмография» пішіні туды. Қазіргі мобилография сол лмографияның жетілген түрі. Ол цифрлық технологиялар есебінен тағы бірнеше қадамға алға жылжып отыр.

Естеріңізде болса, 2002 жылы Лондонда мобильді құрылғылардың көмегімен түсіріліп, монтаждалған жұмыстардың алғашқы көрмесі өтті. Тап осы жиында мобилоөнердің классикалық фотосуретпен бәсекелестікке түсе алатыны анық байқалып қалды. Фотожурналистиканың жаңа бір түрінің пайда болғандығы жөнінде ресми ақпараттар беріле бастады. Онда «кәте емес, фиче» принципі толығымен жүзеге асып, ракурс, план, кеңістік, фокус сияқты кескінге табиғилық сипат беретін, ерекше бір көңіл-күйді күшейтетін композиция жаңашылдығы көрініс тапты.

Қазір заманауи цифрлық камералармен жабдықталған құрылғылардың көптігіне қарамастан, жастар арасында суретке түсірудің негізгі құралы ұялы телефон болып қалып отыр. Сонымен қатар, олардың сапасы да жылдан жылға артып келеді. Егер бірнеше жыл бұрын 1 мегапиксельді фотокамера сапалы гаджеттің бір белгісі ғана болса, бүгінде, тіпті, ең қарапайымы деген бейне қоңырауларға арналған смартфондардың өзі 5 мегапиксельді сапаға ие.

Қалай десек те, цифрлық технологиялар мобильді түсірілім әуесқойларының жұмысын жеңілдетуге мүмкіндіктер беріп отыр. Мысалы, арзан цифрлық қондырғылардың ажырамас атрибутына айналған «автофокус» мобильді құрылғының негізгі дисплейі болып табылады. Мұнда фотокамераға қарағанда бірқатар артықшылықтар бар.

Көп фотоаппараттардың жарқылмен (вспышкамен) жабдықталғанын біз жақсы білеміз. Бірақ ол құрылғының форматына қатаң шектеулер қояды. Әдетте, олардың қашықтық ауқымы екі метрден әріге аспайды. Көбіне нашар жарықта портреттік фотосуреттерді түсіру кезінде қолданылады. «Осылайша, тармақталған коммуникациялық желілер белгілі бір ережелер мен жұмыс істеу механизмдері бар диалог пен полилогтың жаңа формалары арқылы құрылды. Мұнда фотосуреттер

арқылы көрсетілген жеке нысан немесе құбылыс қоғамдық игілікке айналды. Тіпті субъектінің өзі, көбінесе оператордың (фотографтың), спектрдің (референт немесе симулякрдың) және спектатордың (көрерменнің) рөлін біріктірді» [5, 24].

Камералардағы фотолинзалар түсінген адамға тым күрделі емес. Мұндай өлшемдерге кәсіби маңыз беру қиын. Сондықтан көп жағдайда олардың фокустық қашықтығын өзгерту мүмкін болмай қалады. Ал, смартфондардың қайсыбір модельдерінен де сіз ауыспалы фокустық линза таба аласыз. Көп жағдайда линзалар мен айналардың күрделі жүйесінің рөлін сандық кескінді өңдеу құрылғылары орындайды.

Мысалы, нысанның визуалды қашықтығын реттеуге мүмкіндік беретін сандық масштабтауды алайық. Мобилография, жоғарыда айтқанымыздай, арнайы кәсіби дағдыларды қажет етпесе де, мұндай процестерді мобилографтар оп-оңай орындай алады. «Мобилограф қоғамдық құрылымның негізгі элементтерін анықтайды, олардың арасында адам әрекеті, қоғамдық ережелер, идеялар мен өмірлік мүмкіндіктер бар ма, фотосуретті осы құрамдас бөліктер тұрғысынан талдайды» [6, 89-90].

Бұл үшін алдымен сіз түсірілім жұмыстарын атқаратын құрылғының мүмкіндіктерін зерттеуіңіз қажет. Себебі, мұндағы параметрлер жаппай пайдаланушыға бағытталады. Сондықтан жұмыс атқару оңай. Бұл жағдайда құрылғының жадында мүмкіндігінше аз орын алатындай кескіндерді қарастырасыз. Мұндайда параметрлерді максималды сапаға қойған дұрыс. Ең жоғары ажыратымдылық пен сығымдаудың минималды деңгейі бұған лайық келеді. Суреттердің көлемі айтарлықтай үлкен болып көрінгенімен, ол проблемадан шығудың оңай жолы бар: гаджеттердің көпшілігі MicroSD карталарын пайдалану арқылы жады кеңейтуге мүмкіндік береді. Соңғы жылдары құрылғылардың ішкі жады да қажетті шамаларда материал сақтауға жеткілікті болып жүр. Мобилографияда камераның объективтік сапа тұжырымдамасы селфи тәжірибесіне де қатысты: «мобильді құрылғылар арқылы өзімізді мобилограф ретінде көрсету авторға көбіне басқалармен қарым-қатынасымызды басқарудағы шеберлік дағдымызды атап өтуге және нарциссизмді сынаудан асып кетуге мүмкіндік береді» [7, 101].

Тағы бір мәселе – көптеген арзан мобильді құрылғыларда түстер балансы оншалықты көрініс таба бермейді. Мұндайда жақсы нәтижеге қол жеткізу үшін «ашық баланс» параметрлерімен көбірек жұмыс істеу керек. Бірқатар смартфондар

эртүрлі жағдайларға байланысты осы параметрлердің режим үлгілерін ұсына алады.

Цифрлық жарқылдың қаншалықты пайдасы тиетінін жоғарыда айттық. Бұл сандық масштабтауға да қатысты мәселе. Мобильді құрылғыда бейнені кесіп құрастыру көбіне орташа нәтиже береді, сондықтан мұндай қондырғылармен ең жоғары қашықтықтағы суреттерді түсірген дұрыс. Осыдан кейін ғана фотосуретті компьютердегі графикалық редакторда асықпай өңдеуге болады.

Жылдам қозғалатын нысандарды түсіру кезінде android-тың мүмкіндігі анық көрінеді. Бұл процесте кескінді «сәйкестендіру» үшін біршама қосымша уақыт қажет. Әдетте, фотографтар объектінің қозғалысын кідіруге тырысады. Бірақ бұл әр кезде де сәтті бола бермейді. Фотосуреттер мобилография үшін бұлыңғыр болып шығады.

Жалпы, суреттердің мобилография үшін қолайлы сапасына белгілі бір телефонды немесе смартфонды біраз уақыт қолданғаннан кейін ғана тәжірибе жинақтап барып, эмпирикалық түрде қол жеткізуге болады. Фотограф өз құрылғысына «үйрене» бастайды және кескіннің түсірілім ақауларының деңгейін сезінетін болады. Демек, камерадағы «жасырын» ақаулық қолайлы шамаларға дейін төмендейді.

Жалпы, мобилографияның күшті эмоционалды сипаты бар. Айналадағы кеңістікке, оның сұлулығына, жан-жақтылығына және бірегейлігіне ішкі көзқарасты ашуға ыңғайлы. Камерофонның объективімен түсірілген бейнелер кез-келген сөзден гөрі көп нәрсе айта алады.

«Бұл бағыттағы алғашқы қадамдар Ресейдің әйгілі фотографы Дмитрий Резван негізін қалаған WMS (world Mobilography Society) дүниежүзілік мобилографтар қоғамын құрудан бастау алады» [8, 74]. Осыдан соң интернетте көптеген ресурстар пайда болды. Мобильді құрылғылардың көмегімен түсірілген суреттер шаблонды галереямен кеңіді. Көбіне мұндай сайттардың қожайын-демеушілері бағалы сыйлықтармен қызықтыратын эртүрлі байқаулар өткізіп отырады. Сол конкурстардың көмегімен пайдаланушылардың ынтасын тудыратын ірі мобильді жобалар жасап отырады.

Дегенмен, мобилографияны танымал еткен, әрине, әлеуметтік медиа және Instagram қосымшасы деп айта аламыз. Мобилография – ең алдымен бірнеше сүзгілерді қолдану және кесу арқылы стандартты көрініске қалыптайтын фото редактор. Сол себепті сапалы өнім жасап, фотосуретті Facebook, Instagram, TikTok немесе Twitter сияқты ең танымал әлеуметтік желілерде оңай бөлісуге болады.

Instagram-дағы басты ерекшелік – ол сурет-

терді бөлісуге бағытталған әлеуметтік желі. Осы тренд арқылы суреттерді таныстармен және туыстармен бөлісу тіпті жеңіл. Кейін бұл қосымшада суреттерге түсініктеме беру, өз пікіріңізді білдіру және достарыңызбен бөлісу мүмкіндігі пайда болды.

Смартфонда қалай сапалы фото түсіріп, жақсы монтаждауға болады? Ең жақсы камера қайсысы? Nikon D850 ма? Sony A7RIII ма? немесе Canon 1dx Mark II шығар? Біздің ойымызша, ең жақсы камера – бұл сіздің дұрыс уақытта дұрыс жерде тұруыңыз.

Сіз кешке жұмыстан көшеде келе жатырсыз делік. Кенеттен найзағай жарқыл соғады да, алып метеор ұшып, аспан әлемінде санаулы секундтарда сөніп қалуы мүмкін отты ізін қалады. Дәл осы сәтті түсіріп үлгеру үшін сіз фотоаппараттың объектив қақпағын ағытып, автофокусын қосып, диафрагманы қажетті мөлшерге ашып, перде тетігін басып үлгеруіңіз керек. Әрине, сәтті сурет шығуы қиын. Не от жарқылының ізі жоғалып кетеді, не үлгермей қаласыз. Ал, мобилографияда сіз қолыңыздағы смартфонды жай ғана көтеріп, сауағыңыздың бір қимылымен-ақ сәтті фотосурет жасай аласыз. Смартфонның қолайлылығы – секундтық қол жетімділікте пайдалана алатыныңыз. Енді шығармашылық жағынан жедел мүмкіндік ашатын мобильді фотосурет туралы баяндадық. Яғни, мобилограф жайында баяндайық.

Кез-келген адам телефондағы «камера» қосымшасын қосып, кадр жасай алады. Немесе селфилетеді. Бірақ, журналистер үшін жақсы, ерекше кадр жасау маңызды. Instagram-да бұл жайында көптеген талас тудырған пікірлер мен ризашылық сездірген «лайктар» болуы мүмкін. Сондықтан, смартфонда кадр жасау туралы өз ойымызды ортаға салайық.

Кәсіби камераны қолдана отырып, біз техникалық сапа талаптарына қатысты «мүмкін емес» немесе «ол қалай?» деген түсініктерге байланамыз. Мобильді фотосуреттің сапасы туралы айтқанда, алдымен көркемдік ойларды басшылыққа алуды ұсынамыз. Ал, суреттің техникалық жағы туралы тіпті ойламай-ақ қойыңыз, ол бәрібір негізгі сапаны бере алмайды. Одан гөрі, қолыңызға смартфон ұстағанда, сызықтармен, пішіндермен, жарықпен, түспен, адамдармен және олардың экспрессивтілігімен қабысқан сурет түсіріп тәжірибе жасап көріңіз. Ең алдымен, кадрдың мазмұнымен жұмыс жасаңыз. Адамдарды сіздің кадрыңызға қарауға мәжбүр етіңіз. Желіні пайдаланушы «достарыңызды» сіздің бетпарақшаңыздағы фотосуреттерге үңілуге мәжбүрленіңіз. Әлеуметтік желіге жүктеген шексіз суреттер таспасынан авторлық

құқығыңызды сақтай отырып қажетті фотосуреттерінді көшіріп пайдалануға ділгір етіңіз.

Ал, бұған қалай қол жеткізуге болады? Төмендегі жоспар бойынша сауатты әрекет жасауды ұсынар едік.

Ең алдымен, смартфонды сауатты пайдалануды үйрену керек. «Мүмкін, бұл кейбіреулерге ащысын болып көрінуі де мүмкін, бірақ көпшілігі экспозицияны сауатты түзете алмайды, HDR режимін және фокустау параметрлерін дұрыс қолдана білмейді» [9, 16]. Расында да, әлемде телефондардың көптеген модельдері бар, содан қажеттісін таңдай алмаймыз.

Мен өз қолымдағы Apple iPhone 7-мен жұмыс істеу тәжірибесіне сүйене отырып, мобилография туралы айтып көрейін. Әрине, бұл ең жаңа модель емес, жастар жиі қолданатын Plus нұсқасына жетпейді. Бірақ, ол заманауи стандарттар бойынша жақсы суреттер, бейнелер жасай алады.

Алдымен бізге экспозицияны бекітуді және оны түзетуді қалай қолдану керектігін түсініп алған дұрыс. Бұл фотосуреттің жарықтығы мен жалпы көрінісін реттеуге мүмкіндік береді. Көптеген құрылғыларда экспозицияны түзету үшін мына тәсілді қолданады: экрандағы экспозицияға саусағыңызды жақындатып «түрту» тетегін басасыз, содан кейін саусағыңызды жоғары немесе төмен жылжыту арқылы жарықтығын реттейсіз. Экспозиция мен фокусты бекіту үшін саусағыңызбен қажетті аймақты ұзақ уақыт ұстайсыз.

Біз тек техникалық сапалы бейнені ғана айтпай, сонымен бірге объективтегі шындықты көзбен көретіндей етіп жеткізуіміз керек. Фотосуретті немен толтыру қажеттігі туралы ойлануымыз керек: кадрдың ішінде шығармашылық идеяны жүзеге асыру үшін қажет бейнелерді ғана қалдырыңыз, кадрдың шеңберінен артық нәрсені алып тастаңыз. Сіз осы объектілердің негізгілерін белгілі бір техникалық әдістермен, жарық сәулелерімен, контрастпен немесе басқа формалармен ажыратуға мүмкіндік аласыз. Мұның бәрі композиция арқылы біріктіріледі, яғни, кадрдың әр түрлі объектілері арасында семантикалық байланыстар пайда болады. Осылайша олар жеке-жеке түрленбей, көп нәрсені ұғындырады. Негізінде, мобилографияда композицияның барлық түрлері камерамен жұмыс істегендегідей көркемдік әдістер бере алмайды. Фондық бұлыңғырлықпен өріс тереңіндегі заттарды бөлектеуде мұнда икемділік жоқ. Бірақ іс жүзінде екі камералы құрылғылар мұны толықтай сапалы атқара алады.

Жарық – фотографтың негізгі құралы. Бұл кәсіби камералар үшін де, смартфондар үшін де маңызды. Сондықтан әрдайым жарық өлшемдерін

ізденіңіз, оның объектіге қалай түсетініне мұқият болыңыз, сонда сіз жақсы кадрға ие бола аласыз. Режим уақыты туралы да – күннің батуы, таңның атуы, қараңғылықтың түсуі – ұмытпаңыз. Мұнда HDR режимі пайдалы. Ол көлеңкелер мен жарқылдарды, контрастарды азайтады.

Смартфондағы камера, ең алдымен, линза мен матрицаға қызмет етеді. Сондықтан Android пен iOS-тың бізге не талап ететініне тоқталмаңыз. Мүмкін сіз үшінші тарап камераларының қосымшаларын қолданып көргіңіз келуі мүмкін. «Кейбіреулер түстердің қызықты көрінісін береді, ол параметрлер тұрғысынан икемді. Таңдау болса, неге өзіңізді бұғаттап, шектейсіз? Еркін қимылдаңыз. Бұл тұрғыда VSCO, Lightroom Mobile, Snapseed, Enlight және басқаларын толық пайдалануға болады» [10, 34].

Айтпақшы, смартфонда сандық масштабтау бар екенін мүлдем ұмытқан дұрыс. Бұл үлкейту тетігі көп жағдайда өте қарапайым жұмыс істейді. Суреттің сапасы мен өлшемі үлкен қиындықтармен ғана мөлшерленеді. Ең жақсы масштабтау – бұл жақын бару. Мұнда бір ғана ерекшелік бар: қос камералы модульдер бар телефондар. Себебі онда әртүрлі фокустық қашықтықтары бар екі линза орнатылған.

Егер жақындауға мүмкіндік болмаса, онда өңдеуден кейінгі процесте көлемі үлкен фотосуреттен қажетті кадрды қиып алған дұрыс. Кесу функциясы қазір қарапайым бағдарламаларда да бар. Мұндай тәсілмен сіз өлшемді сәйкестендіруге уақыт жоғалтпайсыз, тек қиып тастай саласыз. Монтаж кезінде масштабтауды қолдана отырып, кесуге болатын бөлшектерді кездейсоқ жіберіп алмай, кадрды дұрыс құра аласыз.

Тағы бір маңызды мәселе: телефон үнемі жаныңызда болуы керек. Сіз оны қоңырауға немесе SMS-ке жауап беру үшін көтерген кезде, линзаның әйнегінде саусақ ізін қалдырғаныңыз бірден еске түседі. Телефондағы линза өте нәзік және кез келген ластану, майлану, шаң немесе тұрып қалған тозаң фотосуреттің сапасына кері әсер етеді. Суретке түсірмес бұрын көйлегімізбен немесе мұсақ жейдемізбен автоматты түрде камераның әйнегін сүрту рефлексіне дағдыланыңыз.

Түсірілім үшін қажетті керек-жарақтардың маңызы бар. Смартфонның фото түсіру мүмкіндіктерін кеңейтуде сүзгілер, фотоқаптар, штативтер, линзалар үлкен рөл атқарады. Телефонға арналған шағын штатив динамикалық кадрларды түсіруге, кеңістік экспозицияларын монтаждауға мүмкіндік береді.

Смартфондағы камера мен фотокамераның басты айырмашылығы – кіп-кішкентай матрица-

сында. Алақандағы шағын корпусқа үлкен сенсор мен жылдам линзаны орналастыру мүмкін емес. Сондықтан өлшемдер аз болған сайын, матрица да соғұрлым аз жарық жинайды. Матрица динамикалық диапазонды, түс градиенттерін кей жағдайда толық бере алмауы мүмкін. Қазір смартфон өндірушілері осы жетіспеушіліктермен жұмыс жүргізуде. Әзірге жоғары контрастты түсіру кезінде HDR режимін қосқан дұрыс, қатты контрастты жарықта мейлінше кадр алмауға тырысу керек, күннің кадрға тікелей түсуіне жол бермеген жөн. «Әрине, телефон кәсіби камераға жетпейді, оны алмастыра алмайды, – дейді белгілі мобилограф Асхат Шынәлі. – Өйткені кәсіби камералардың арнайы баптаулары бар. Дегенмен бүгінде кәсіби видеографтардың өздері де табыс көзі көбірек екеніне көз жеткізген соң мобилографияға қарай келіп жатыр. Курстарын ұйымдастырып жатқандары да бар. Алдағы жылдары мобилографияға деген сұраныс тіптен арта түсетін болады. Себебі қазіргі уақытта Apple, Samsung сияқты алпауыт компаниялар телефон өндірісінде оның камерасына 80 пайызға дейін басымдық беріп, монтаж

жасауға арналған процессорлық және оперативтік күшіне де зор көңіл бөліп жатыр» [11]. Қазір мобилографияның пикториальды, хипстаматикалық түрлері қарқынмен дамып келеді.

Қорытынды. Қорытындылай келе зерделейтініміз, смартфондар қаншалықты керемет болса да, оның жай ғана сөйлесу құралы екенін ұмытпаңыз. Сондықтан кадрдың көркемдігі мен құндылығы тек біздің шығармашылық шеберлігімізге байланысты.

Қазір мобилография арқылы қомақты қаражат табу мүмкіндігі бар. Осы себепті мұны трендтегі мамандық десек болар. Мобилограф бейне, фото түсіріп қана қоймай, оны студияларға бармай-ақ, бірден смартфондағы қосымша бейнередактор бағдарламалары арқылы монтаждау мүмкіндіктерін пайдаланып, бизнес орындарына жарнама жасай алады. Бұл салада жас мобилографтардың әлеуметтік желілерде «жұлдыздары» жарқырап жүр. Мобилография арқылы алған білім қаржы табуға қалай ықпал етсе, телефондағы қосымшалар да тұрмысыңа әсер етпей қоймайды.

Әдебиеттер тізімі

1. Мобилограф: Бір жерде 30-40 жыл дұмыс істеп, жетістікке жетемін деу қате. – URL: <https://aqmeshit-zhastary-kz> (қаралған күні: 14.10.2022).
2. Теория фрейминга. – URL: https://studwood.net/579106/politologiya/teoriya_freyminga (дата обращения: 14.10.2022).
3. Богданова Н.М. Притягательность vernakulyarnykh snimkov ili mobilografiya kak povsednevnoe iskusstvo // Вестник Самарской гуманитарной академии. Серия «Философия. Филология». – 2018. – №1 (23).
4. Паниотова Т.С., Митрохина М.В. Феномен мобилографии как новая форма репрезентации идентичности // Знание. Понимание. Умение. – 2016. – №1.
5. Барт Р. Camera lucida. Комментарий к фотографии. / Пер. с фр., послесл. и коммент. М. Рыклина. - М.: ООО «Ад Маргинем Пресс», 2011. – 272 с.
6. Штомпка П. Визуальная социология. Фотография как метод исследования: учебник. / Пер. с польск. Н. В. Морозовой. Авт. вступ. ст. Н. Е. Покровский. - М.: Логос, 2007. – 168 с.
7. Merlo M. The Selfie Subject: Mobile Subjectivity [Article@Le sujet selfique. La subjectivité mobile] (2022) Cinemas, 30 (1), pp. 89-105. Available at: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85139208234&doi=10.7202%2f1092307ar&partnerID=40&md5=f495237> (Accessed: 14.10.2022).
8. Bourdieu P. Dialogue à propos de l'histoire culturelle // Actes de la recherche en sciences sociales. №59. 1985. P. 86–93.
9. Giménes G. Materiales para una teoria de identidades sociales // Frontera norte. Vol. 9. №18. 1997. P. 9–28.
10. Хабермас Ю. Модерн – незавершенный проект. / Пер. с нем. А. Б. Григорьева // Вопросы философии. - №4. – 1992. - С. 40–52.
11. Кәкіштегі Нұрдаулет. Мобилография мүмкіндігі: Асхат Шынәлі 2 жылда қандай жетістікке жетті? – URL: barakeldi.kz (Available at: 12.09. 2021).

References

1. Mobilograph: Bir zherde 30-40 zhyl dumys istep, zhetistikke zhetemin deu kate [It is wrong to say that I have been working and achieving success for about 30-40 years]. Available at: <https://aqmeshit-zhastary-kz> (Accessed: 14.10.2022).
2. Theoriya freyminga [Framing theory]. Available at: https://studwood.net/579106/politologiya/teoriya_freyminga (Accessed: 14.10.2022).
3. Bogdanova N.M. Prityagatel'nost vernakulyarnykh snimkov ili mobilografiya kak povsednevnoe iskusstvo [The attractiveness of vernacular images or mobilography as an everyday art], Vestnik Samarskoi gumanitarnoi akademii. Seriya «Filosofiya. Filologiya» [Bulletin of the Samara Humanitarian Academy. The series "Philosophy. Philology"], 1 (23) (2018).

4. Paniotova T.S., Mitrohina M.V. Fenomen mobilografii kak novaya forma reprezentatsii identishnosti [The phenomenon of mobilography as a new form of representation of identity], *Znanie. Ponimanie. Umenie* [Knowledge. Understanding. Ability], 1 (2016).
5. Bart R. Camera lucida. Commentarii k fotografii on the photo [Camera lucida. Comment to the photo]. Translated from French, afterword and commentary by M. Ryklin («Ad Marginem Press», Moscow, 2011, 272 p.).
6. Shtompka P. Vizualnaya sotsiologiya. Fotografiya kak metod issledovaniya: uzhebnik [Visual sociology. Photography as a research method]. Translated from Polish by N. V. Morozova. Author of the introduction by N. E. Pokrovsky (Logos, Moscow, 2007, 168 p.).
7. Merlo M. The Selfie Subject: Mobile Subjectivity [Article@Le sujet selfieque. La subjectivité mobile] (2022) *Cinemas*, 30 (1), pp. 89-105. Available at: <https://www.scopus.com/inward/record.uri?eid=2-s2.0-85139208234&doi=10.7202%2f1092307ar&partnerID=40&md5=f495237>
8. Bourdieu P. Dialogue about Cultural History, *Proceedings of social science research* 6 59, 86-93 (1985).
9. Giménes G. Materia Materials for a theory of social identities, *Frontera norte*, 18 (9), 9-28 (1997).
10. Habermas Yu. Modern – nezavershennyi proekt [Modern – unfinished project] Translated from German by A. B. Grigoriev *Voprosy filosofii* [Questions of philosophy], 4, 40–52 (1992).
11. Kakishtegi Nurdaulet. Mobilographiya mymkindigi: Askhat Shynali 2 zhylda kandai zhetistikke zhetti? [Possibilities of mobilography. What has Askhat Shynali achieved in 2 years?]. Available at: barakeldi.kz (Available at: 12.09. 2021).

B. Serdali

Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, Turkestan, Kazakhstan

Mobilography is a new phenomenon in the media

Abstract. Today's media not only spread information, but also create interesting news that we can watch, listen to and read by viewing our audiovisual creations using our small mobile devices. This trend usually coincides with modern searches in the media sphere. Therefore, mobile journalism is gaining momentum not only abroad, but also in Kazakhstan. Young journalists who are passionate about the possibilities of new media, and those who want to work in the field of media in the future, react especially to this. They prove that, as before, there is no need to sit in front of large portable computers, monitors. Through their small mobile devices in their hands, they can shoot, edit and create high-quality media products. Our article says that mobilography is one of such modern phenomena. We can say that this is a new direction in electronic journalism. At first it appeared as a genre of photography and in a short time gained popularity among millions of amateur photographers. And this was followed by skeptical interest, creating an image among photography professionals. Now, in this process, television filming has also begun to be done.

Keywords: mobilography, new media, mobile devices, mobilograph, photography, photojournalism, android, light.

Б. Сердали

Международный казахско-турецкий университет имени Ходжи Ахмеда Ясави, Туркестан, Казахстан

Мобилография – новое явление в СМИ

Аннотация. Сегодняшние СМИ не только распространяют информацию, но и создают интересные новости, которые мы можем посмотреть, послушать и прочитать, просматривая наши аудиовизуальные творения с помощью наших маленьких мобильных устройств. Такая тенденция обычно совпадает с современными поисками в медиасфере. Поэтому мобильная журналистика набирает обороты не только за рубежом, но и в Казахстане. Особенно на это реагируют молодые журналисты, увлеченные возможностями новых медиа, и те, кто в будущем стремится работать в сфере медиа. Они доказывают, что, как и прежде, нет необходимости сидеть перед большими портативными компьютерами, мониторами. Через свои маленькие мобильные устройства в руках они могут выполнять съемку, монтаж и создавать качественный медиапродукт. В нашей статье говорится, что мобилография – это одно из таких современных явлений. Можно сказать, что это новое направление в электронной журналистике. Сначала он появился в виде жанра фотоискусства и за короткое время приобрел популярность среди миллионов фотолюбителей. Затем последовала скептическая шумиха, создающая имидж среди профессионалов фотографии. Сейчас в этом процессе стали делать и телевизионные съемки.

Ключевые слова: мобилография, новые медиа, мобильные устройства, мобилограф, фотография, фотожурналистика, android, свет.

Автор туралы мәлімет:

Сердали Б. – филология ғылымдарының кандидаты, профессор, Қожа Ахмет Ясауи атындағы Халықаралық қазақ-түрік университеті, Б.Саттарханов даңғ., 29, Түркістан, Қазақстан.

Serdali B. – Candidate of Philological Sciences, Professor, Akhmet Yassawi International Kazakh-Turkish University, B.Sattarkhanov Ave., 29, Turkestan, Kazakhstan.